

**GEOLOGIA, PALEONTOLOGIA I PAISATGE
DEL SALT. SERRA MARIOLA
(SW DE VALENCIA, N- NW DE ALICANTE, ESPAÑA)
Associació Paleontològica Alcoyana "ISURUS"**

**Rafael SEBASTIÀ ALCARAZ. Doctor en Geografia
Francisco Javier BELLOD CALABUIG. Llicenciat en Biologia
Membres de l'associació paleontològica "ISURUS"**

RESUM: l'itinerari presentat descriu la zona denominada del Salt, ubicada al sud-oest de la ciutat d'Alcoi. I en ell es destaquen els següents elements paisatgístics: el toscar del Salt, el jaciment dels neandertals, els establiments fabrils dels inicis de la industrialització i l'antiga via del ferrocarril.

RESUMEN: el itinerario presentado describe la zona denominada del Salt, ubicada al suroeste de la ciudad de Alcoi. En él se destacan los siguientes elementos paisajísticos: el travertino del Salt, el yacimiento de los neandertales, los establecimientos fabriles de los inicios de la industrialización y la antigua vía del ferrocarril.

SUMMARY: the presented itinerary describes the zone named "the Salt", located to the southwest of Alcoi's city. In that place, we will emphasize the following landscape elements: the Salt's travertines, the Neanderthals' site, archaeology industrial of the beginnings of the industrialization and the the railroad's old route.

Paraules clau: toscar, neandertals, procés d'industrialització, ferrocarril.

Palabras clave: travertino, neandertales, proceso de industrialización, ferrocarril

Key words: toscar, travertine, Neanderthals, process of industrialization, railroad

Fig. 1: imatge de l'itinerari amb les parades proposades
L'inici i el final de la ruta estan assenyalats amb la lletra P
El trajecte està desplaçat uns metres del camí per a poder veure el millor sobre la imatge aèria

ITINERARI DEL SALT

Fig. 2: panoràmica del Salt

INTRODUCCIÓ:

Aquest itinerari comença a l'oest del barri de Batoi en l'antic traçat del tren Alcoi-Agost, avui via verda (38° 41' 12.53" N – 0° 29' 38.84" O) (Fig. 1).

El trajecte s'estructura en set parades amb uns 3.100 m de trajecte i es calcula que es poden necessitar tres hores per a recorre'l. Es tracta d'un camí que en el seu tram central presenta una forta pendent, i pot oferir una certa perillositat al passar per les immediacions de penya-segats. Al llarg del recorregut, hi ha fonts però no recomanen el seu consum, pel que cal abastir-se abans de començar el trajecte. Al punt de partida arriben els autobusos sense cap problema, i a més poden estacionar-se (Fig. 1).

Aquest itinerari resulta força interessant perquè transcorre per un espai amb una gran càrrega tel·lúrica. Pràcticament, des de que arribaren els primers pobladors a la comarca s'assentaren al paratge del Salt. Aquest paisatge es troba dominat per un salt d'aigües d'uns 45 metres de caiguda que exerceix un gran atractiu per als contemplan aquest indret tant en el passat com al present. El Salt, s'ha format a partir d'un toscar originat durant el pliocè-pleistocè. Aprofitant aquesta orografia abrupta s'edificaren els molins fariners que més tard es transformaren en establiments fabrils, i també se'n construïren de nova planta als inicis del procés d'industrialització. No passarà desapercibuda al vianant la infraestructura construïda en la segona dècada del segle XX, la via del ferrocarril per la que mai va arribar a passar cap tren (Fig. 2).

PARADA 1: Meandres del riu Riquer

Els objectius d'aquesta parada són: descriure les característiques geomorfològiques del territori, d'alguns trets històrics referents al poblament del Castellar, el barri de Batoi i la via del tren.

La parada es troba en les següents coordenades: 38°41'9.13" N – 0°29'51.17" O.

En aquest indret crida la atenció la corona de meandres encaixat que configura els marges del riu Polop. En el vessant nord (Fig. 3), el riu ofereix un talús on descansen dipòsits sedimentaris quaternaris de color roig sobre margues blanques del miocè. La verticalitat es troba relacionada amb el grau de cimentació dels materials quaternaris. L'erosió sobre el talús (d'uns 25 m de desnivell) fa que es desplacen blocs per gravetat formant xicotetes terrasses (FUMARAL GARCÍA, 1994).

En front, l'altre vessant ofereix pendents més suaus i en les parts més baixes trobem terrasses fluvials formades per l'erosió del riu sobre les margues blanques que en alguns llocs apareixen puntualment cobertes per sediments quaternaris. El vessant sud es fortament erosionat per les aigües d'escorrentia procedent dels barrancs que baixen des dels 1.300 m aproximadament del cim del Menejador, als 570 m del llit del riu. Aquestes terrasses han sigut aprofitades per al conreu del blat des del neolític fins a la dècada de 1970. Avui, una part d'aquestes terres ha sigut ocupada pel polígon industrial de Santiago Payà. Els moviments de terra realitzats per ubicar les fàbriques ha accelerat els processos gra-

vitacionals afavorint l'erosió i les esllavissades de vessants.

Mirant cap al nord, en direcció contrària a la Font Roja, es troba el jaciment del Castellar. Aprofitant la orografia abrupta, els éssers humans van construir murs on trobar refugi en cas de ser amenaçats. El seu màxim desenvolupament va ser del segle X al XII d.C. Les defenses no impediren que en la reconquesta les forces del rei En Jaume assetjaren i conqueriren aquest enclau al segle XIII sent destruït i abandonat. El terme *Castellar* fa referència *edificació desfeta*. Des del Castellar en la època musulmana es controlava una àmplia xarxa d'Alqueries que es repartien per tota aquesta conca on es treballava de forma tribal les terres. Alguns d'aquests assentaments s'han vist transformats en masos. Com es pot comprovar en l'actualitat han jugat un paper molt important en la estructuració del paisatge com destaca MARTÍN CANTARINO (2005).

El barri de Batoi era una pedania d'Alcoi que disposava de parròquia i des de la Segona República d'escola. Amb els desplaçaments demogràfics dels anys 50 les autoritats decidiren construir un barri de vivenda obrera per acollir als nous pobladors, conferint-li a aquest emplaçament una personalitat distinta a la que coneixem hui en dia. Al mateix temps, planificaren al seu voltant un polígon industrial per ubicar les indústries amb millor accessos i condicions que els antics molins paperers i fariners construïts des de finals del segle XVIII a la vora del riu.

Fig. 3: vessant nord riu Riquer

PARADA 2: Font del Salt

L'objectiu de la parada és descriure dos elements del passat que configuren el paisatge del present: un és la via del ferrocarril d'Alcoi-Agost, per on ha transcorregut l'itinerari fins a aquest moment que actualment és la via Verda. L'altre correspon als antics establiments industrials molts d'ells desapareguts o en ruïnes, i uns pocs transformats continuen amb ús diferent. Un últim objectiu de la parada és observar els brolladors kàrstics de la Glorieta del Salt.

La parada es troba en les coordenades geogràfiques següents: 38°41'4.53" N – 0°30'23.89" O.

El camí inicial transcorre per l'antiga via del ferrocarril d'Alcoi a Alacant que va estar projectat dins de l'antic Pla de Ferrocarrils que elaborà el Ministre de Foment, Comte de Guadalhorce, amb l'objectiu entre altres de fer front a l'atur. Aquest projecte se li donà una importància extraordinària de manera que fora el pri-

mer en construir-se. La contracta s'adjudicà el 27 de novembre de 1926 i les obres se iniciaren el 8 de març de 1928. La finalització de la construcció fou prevista para el 8 de setembre de 1931. El contractista oficial del projecte fou Ildefonso G. PIERRO.

La naturalesa argilenca del terreny on anaven a edificar el pont de Barxell i el de Polop, va obligar a emprar formigons especials que arribaren a 400 kg de ciment per tona d'argamassa.

El viaducte del riu Barxell (Fig. 4) té una llargària de 150 m i una altura de 30 m. Disposa de dos arcs centrals de formigó armat de 30 m de llum, i tres trams rectes de 17 metres de llum. Per a aconseguir els 4 metres de profunditat dels fonaments dels pilars centrals van recórrer a explosius. En l'alçada dels ponts s'empraren dos torres i recorregueren a polítics diferencials. El muntatge de les cimbres es va fer en vint dies, i la construcció total va ser de deu mesos.

Fig. 4: pont del riu Barxell

El pont de Polop (Fig. 5 i 6) que hem vist durant el trajecte a una certa distància, era el més gran de tot el projecte. Esta infraestructura mesura 230 m de longitud i 46 m d'altura. En premsa de la època, va ser considerat el major d'Espanya i un dels majors d'Europa. Els fonaments del pilar número quatre arriben a una profunditat de 10 m. En la construcció es feren dos castellets de 20 m d'altura i em-

praren un cable transportador de 5 cm de diàmetre i 7.000 kg que permetia transportar un pes de 3 tones. Els obrers van tardar 15 dies en muntar les cimbres. El pont està format per huit arcs en total. Els cinc arcs centrals suporten altres arcs menors, en canvi en els tres finals el pes de la via descansa directament sobre els arcs.

Fig 5 i 6: pont del riu Polop

Cal advertir que les construccions reben el nom del riu on estan emplaçats. En aquest cas, el Barxell i el Polop. Tenint en compte aquestes circumstàncies convé esmentar que el nom del pont de les Set Llunes és incorrecte i aquest pont s'anomena pont de riu Polop. El pont de les Set Llunes està ubicat al *barranc de la Batalla*. De la unió dels dos cursos fluvials es forma el riu Riquer.

El túnel per on hem passat mesura 160 m i el túnel que segueix al Pont del Riu Polop té uns 330 m.

En aquest punt distingim el salt del riu Barxell, desnivell que fou aprofitat per a establir a finals del segle XVIII, una gran quantitat de molins paperers que junt amb els del Molinar, contribuïren a la elaboració d'una gran part de la producció espanyola d'aquest producte. Cal advertir que estem davant d'un dels emplaçaments fabrils més importants en el procés d'industrialització. Els edificis són evidències del passat, que ens parlen d'un fenomen

històric endogen. Este fet històric local no s'exclou relacions amb l'exterior, i es produeix simultàniament en altres indrets d'Europa com per exemple, Anglaterra.

A la part sud del pont distingim el molí Vell (o fàbrica d'Aracil) i Batanet, i al nord el conjunt de fàbriques i molins de: Brutinel, molí d'en Mig, Mesquita, Regolí, Tres Sous, Racó, Borrera, Boqueta, Samper, Espenta (Fig. 7)

El molí Vell d'En Josep (Fig. 8) rep el seu nom al seu fundador José Gisbert Domenech, fabricant de drap que erigí el seu molí de dos

tines en terrenys propis al 1781. En 1874 treballaven 34 homes, 3 dones i 8 xiquets, i es produïen 9.000 raimes de paper de fumar (aproximadament una raima equival a 500

Fig. 7: conjunt fabril del Salt a principi del segle XX

El molí Vell d'En Josep rep el seu nom al seu fundador José Gisbert Domenech, fabricant de drap que erigí el seu molí de dos tines en terrenys propis al 1781. En 1874 treballaven 34 homes, 3 dones i 8 xiquets, i es produïen 9.000 raimes de paper de fumar (aproximadament una raima equival a 500 fulls). A l'any 1902 es va transformar en fàbrica de draps de la mà de l'empresa Hijos de Pascual Aracil. Aquest establiment fabril es va dotar d'energia elèctrica el 1926.

fulls). A l'any 1902 es va transformar en fàbrica de draps de la mà de l'empresa *Hijos de Pascual Aracil*. Aquest establiment fabril es va dotar d'energia elèctrica el 1926.

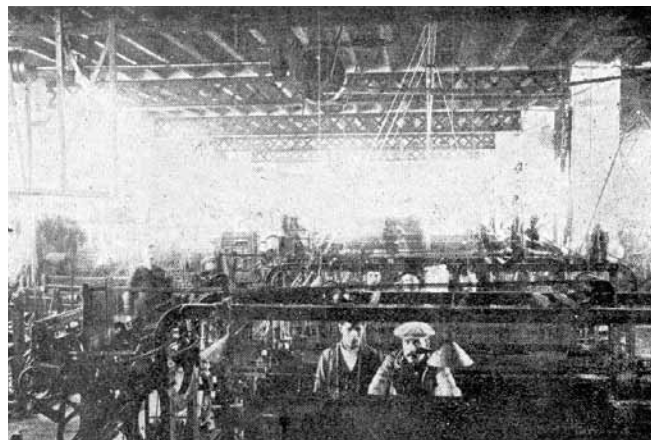

Fig. 8: secció de telers de la fàbrica d'Aracil

El molí de Batanet o "Don Simón" disposava d'una tina i un salt de 33 pams valencians (un pam equival a 23 cm) al que li arribava l'aigua de la sèquia de Barxell. Simón González Guzmán va construir aquest edifici en 1781. El molí es va dividir en dos parts quedant la part inferior per a ús industrial on es fabricava paper d'estrassa. En 1873, es va convertir en fàbrica de borres donant feina a 3 homes i 11 dones.

En la font i a l'entrada del túnel de la via trobem en els estrats superiors travertins, damunt de conglomerats, i en la part inferior margues conegudes popularment amb el nom de "tap". L'aigua s'infiltra a la part més elevada en les capes de travertí i travessa conglomerats fins a la capa impermeable margosa. En aquest contacte, es troben les surgències o brolladors com la font de la glorieta del Salt (Fig. 9).

Fig. 9: travertins i conglomerats sobre les margues en la glorieta de la font del Salt.

PARADA 3: Travertins del vessant del Salt

L'objectiu de la parada és veure en detall els travertins i el seu aprofitament en pedreres. L'altre objectiu és descriure la flora del paratge.

Les coordenades de la parada són les següents: 38°41'5.25" N – 0°30'33.14" O

Els travertins són roques sedimentàries formades per la precipitació de la calç (carbonat càlcic) dissolts per processos químics en l'aigua d'escorrentia superficial. El material dissolt precipita a causa del canvi de temperatures i/o pressió. La precipitació de la calç es produeix

sobre la vegetació com la molsa (Fig. 11) o els juncs, i restes d'animals. Les plantes en molts casos es descomponen produint buits, però la calç es queda i com a conseqüència, es forma una roca molt porosa. Ocasionalment, es podem reconèixer les formes vegetals sobre les que va precipitar la calç.

Així podem trobar vegetals fossilitzats com molsa, juncs i fulles d'arbres que ens indiquen l'existència d'un clima més humit en el passat. També hi ha fàcies d'estromatòlits o depòsits formats per bacteris i algues unicel·lulars. A més a més, podem trobar alguna resta animal com per exemple, els gasteròpodes (caragols). Els depòsits s'han format pel riu Barxell durant l'era "quaternària".

Fig. 10: espeleotemes

Fig. 11: precipitació de carbonat càlcic sobre la molsa

El travertí o la tova calcària és un material resistent, però porós, propietats molt interessants per al seu aprofitament en la construcció. La matriu calcària li dona consistència, i els buits la fan menys pesada i més fàcil de ser tallada. Per aquesta raó, els primers conjunts fabrils que es construïren en Alcoi es van fer amb carreus de travertí com els que trobem al Salt. Així, en la zona d'aquesta parada trobem diferents pedreres de travertí.

Fig. 12: restes d'antigues pedreres

En el vessant de pujada al Salt es trobem diferents espècies de matollar, desenvolupat sobre un substrat calcari en el sotabosc del pinar.

En el paratge hi ha diferents comunitats vegetals corresponents a distintes sèries de degradació de la vegetació potencial climàtica. En aquest ha desaparegut el carrascar i formacions vegetals associades, a causa de factors naturals i antròpics (ramat, extracció de les pedreres...). Així, la vegetació climàtica ha sigut reemplaçada per diferents comunitats vegetals de matoll. No obstant, la riquesa etnobotànica és prou important ja hi ha una gran biodiversitat florística, representada per nombroses espècies vegetals, moltes d'elles amb usos medicinals entre altres. Per això, podem

considerar el paratge com un rebost de plantes remeires, culinàries, ornamentals, fruits silvestres... Les espècies de matollar més representatives i conegudes són: la borraja (*Borago officinalis*), l'orelleta de llebre (*Phlomis lychnitis*), les brolles de romer (*Rosmarinus officinalis*), el matagall o romer mascle (*Cistus clusii*), l'herba capçotera, mantellina o herbeta de la sang (*Paronychia argentea*), el pericó (*Hypericum perforatum*), la coronela (*Dorycnium hirsutum*), el raïm de pastor (*Sedum sediforme*), etc. També podem ressaltar diferents espècies arbustives com el garguller (*Crataegus monogyna*), el mesto (*Rhamnus alaternus*), els aranyoners (*Prunus spinosa*), el roser bord (*Rosa agrestis*) amb nombrosos usos tradicionals (BELLOD & BELDA, 2006).

Fig. 13: plantes amb usos tradicionals localitzades a la ruta

PARADA 4: Part superior del Salt

L'objectiu de la parada és l'observació d'un paisatge de gran força tel·lúrica que va ser capaç d'atraure als primers pobladors d'aquestes comarques.

La parada es troba en les següents coordenades: 38°41'8.98" N – 0°30'37.24" O

Des d'ací, crida l'atenció al visitant el salt d'aigua del riu Barxell que dona nom al topònim de la partida. La cascada s'ha format per un procés d'erosió remuntant del riu sobre el depòsit travertínic que dona lloc a un barranc concau molt estret de parets verticals, on desprenen blocs per gravetat. Els travertins descansen sobre una base margosa que l'aigua desfà, deixant els blocs travertínics en un estat de desequilibri. A més, aquesta inestabi-

litat produeix que vaja fracturant-se formant avencs. Aquesta erosió basal produeix els desprendiments dels blocs que queden dipositats a la part baixa de la cascada (Fig. 14, 15 i 16).

Fig. 14: vista de la part superior del Salt

Fig. 15: El Salt. A la part inferior de la imatge es veuen els blocs caiguts

Fig. 16: fractures de la part superior del Salt

El desnivell de més de 40 metres va ser aprofitat per l'ésser humà des de finals del segle XVIII per establir salts d'aigua amb la finalitat moure les màquines dels establiments industrials de la zona. D'aquesta forma es concentraren en uns pocs metres una gran quantitat de molins fariners, paperers i batans. L'ús de l'aigua de la font de Barxell i del riu es va regular mitjançant reglaments.

Des d'ací podrem observar una panoràmica dels paratges i serres de la Foia d'Alcoi més pròximes a l'itinerari. En els vessants del Cas-

tellar àrides d'escorrentia ràpida amb escàs desenvolupament dels sòls es pot observar la vegetació rupícola. També s'observa la vegetació ripària al llit dels diferents rius, com per exemple: alberedes, salzedes, canyars, bardisses i baladrars.

Cal destacar que la disposició de la xarxa fluvial dels rius Polop i Barxell és recent, pràcticament de l'holocè, ja que s'ha produït processos d'erosió remuntant i captura del riu Polop sobre Barxell.

PARADA 5: Brutinel

L'objectiu de la parada continua sent l'observació del paisatge on destaquen les fà-

Fig. 17: conjunt fabril de Brutinel

En direcció contrària destaca l'edifici de Brutinel. Davant trobem l'antic edifici de la venta Cortés i darrere de l'edifici, en el subsòl, queda la Cava Cortés o el Pou del Salt, buit obert sobre el travertí que s'emprava antigament per a emmagatzemar la neu. La cava és una infraestructura de propietat privada, pel que cal demanar permís si es desitja visitar-la. El pou de la neu es troba excavat en la roca travertínica amb una capacitat de 2.600 m³. La seua profunditat és de 12,6 m i el seu diàmetre és de 16 m. En l'interior, hi ha una part de la paret que està revestida de maçoneria i més s'observen tres túnels. En la cúspide hi ha una finestra zenital. L'historiador local Remigio VICEDO SANFELIPE (1925) va descobrir a les seues parets nombroses restes fòssils d'animals del quaternari. La primera referència documental data de l'any 1827 (VICEDO MARTÍNEZ, M. & RAMÍREZ GOSÁLVEZ, 2004). La cava va ser construïda per el picapedrer i posteriorment nevater José Cortés.

El conjunt arquitectònic de Brutinel estava format per tres cossos hidràulics, anomenats, molí Vell (Fig. 21), molí d'en Mig i molí Nou. Aquest conjunt tant sols podem observar-lo des de l'exterior ja que per una banda és propietat privada, i per una altra la part les anti-

briques del Salt i en particular l'edifici de Brutinel (Fig. 17).

La parada es troba en les següents coordenades: 38°41'12.12" N – 0°30'33.18" O

Des d'aquest indret observem la zona sud del nucli urbà d'Alcoi on destaquen els polígons industrials i el barri obrer de Batoi. El pont de Fernando Reig constitueix un punt de referència en el paisatge. Al fons de l'escena visual, es divisa una part de la serralada Bètica corresponent a la zona Prebètica. A l'horitzó destaca la serralada de Millena, Serrella, Aitana i Font Roja, i en primer plànol es diferencia clarament la Serreta on troba el jaciment ibèric i l'Ull del Moro (Fig. 18).

Fig. 18: Panoràmica des de la carretera

Fig. 19: cava Cortés o pou del Salt

gues instal·lacions fabrils estan en ruïnes. A l'exterior destaca la construcció en carreus de tova calcària, la volta on estava ubicada la roda hidràulica i l'alcavor, per on passava l'aigua cap als molins ubicats a una menor altura.

L'edifici rep el nom d'un dels seus propietaris, Vincent Brutinel, de procedència francesa (LLORENS, 1991) que arribaria a ser un de los industrials paperers més importants. En 1874 l'empresa donava treball a 54 homes, 16 dones, 17 xiquets i una xiqueta. Tota la maquinària estava espentada per energia hidràulica,

i en 1875 la seua producció anual era de 15.000 raimes de paper de fumar. Va ser molí paperer fins que la societat Payà-Miralles la va traslladar a Mislata (València) en la dècada de 1940 per manca d'aigua. Posteriorment, va tindre activitat tèxtil fins a la crisi de 1970.

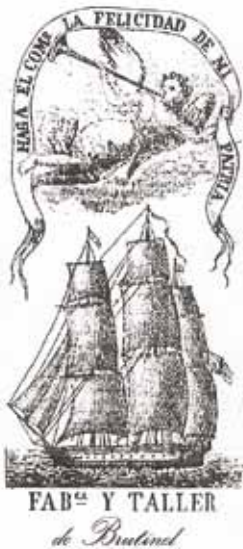

Fig. 20:
emblema
Brutinel

Fig. 21: voltes de 20 pams de l'interior del molí Vell

Al constatar del conjunt fabril estava la casa dels propietaris dotada d'un jardí on podem encontrar arbres singulars d'avançada edat com teixos, cedres, etc. A més a més, hi trobem nombrosos elements decoratius, com els personatges de la mitologia grecoromana (Fig. 22), tallats en la pedra calcària on fonamentalment destaca la *Font dels Faunos* i l'hivernacle d'arquitectura eclèctica de pedra, fusta, ferro i vidre (Fig. 23). Aquest jardí, està dissenyat aprofitant l'atracció paisatgística del relleu abrupte que li confereix al visitant una sensació de desafiament. Així, la seua morfologia està estructurada en diverses terrasses disposades en diferents nivells segons la

topografia. Entre els elements decoratius cal destacar les fonts originades amb pedra calcària, formigó i ferro, els motius vegetals on s'aprofiten els canvis cromàtics de les masses arbòries, i l'aigua que dona la sensació de benestar. Així, la combinació d'aquests elements permet crear diferents ambients delimitats per la vegetació, o per diferents estructures decoratives que ofereixen una sensació de misteri. Per últim, cal destacar que la finca està aïllada de l'exterior per un mur de pedra calcària extret del mateix paratge, el qual li confereix una certa intimitat (VARELA BOTELLA, 2005).

Fig. 22: jardí dels
Brutinel

Fig. 23: hivernacle, cedres i teixos en el jardí de Brutinel

PARADA 6: Jaciment neandertal del Salt – Finca Gil-Albert

L'objectiu de la parada és conèixer l'assentament dels neandertals i la casa de Villa Vicenta on va viure el poeta Juan Gil-Albert.

Les coordenades geogràfiques d'aquesta parada són: 38°41'14.39" N– 0°30'31.49" O.

En aquesta zona hi ha un jaciment arqueològic de neandertals (*Homo neanderthalensis*) del paleolític mitjà mosterià amb extensió d'uns 300 m². Els neandertals s'instal·laren els seus campaments fa uns 80.000, durant pleistocè mitjà. El jaciment va estar ocupat d'un forma pràcticament contínua fins fa uns 30.000 anys, moment on es documenta la seua extinció.

La identificació del Salt com a jaciment arqueològic es va produir en 1959 per Juan Faus Cardona; excavant-lo per primera vegada en 1960 per Vicente Pascual. A partir de 1986, l'equip d'arqueòlegs de la Laguna (Tenerife) dirigits per Bertila Galván començaren a rea-

litzar investigacions al jaciment amb l'objectiu d'estudiar les formacions socials que habitaren el Salt, el seu model productiu i el seu mode de vida (MOLINA HERNÁNDEZ, 2004) .

Com a resultat d'aquests estudis coneixem el paleoambient on van viure els neandertals. Aquest paratge singular estava constituït per formacions dominants de pi negre (*Pinus nigra*) alternant amb carrascars i rouredes. En aquest ambient, es podia encontrar una gran riquesa faunística on els neandertals vivien de la caça, pesca i la recol·lecció aprofitant els recursos naturals de l'entorn. S'han trobat restes de peixos com els salmons, de micro-mamífers (ratolins...), lagomorfs (com conills, llebres), bòvids, ciprínids i equins, i aus rapinyaires (MARCH, *et al*, 2008) . En aquest paratge, s'han reconegut activitats d'especejament d'animals, la talla d'utensilis lítics, i de treball de fusta, pells, i ossos. Esta informació s'ha obtingut a partir de les troballes òssies, lítiques i estructures de combustió.

Aquest jaciment neandertal es troba als dominis de la Finca de Villa Vicenta. Ací, va viure i estiuajar el poeta Juan Gil-Albert (Alcoi, 1904-Valencia,1994) on la família la va gaudir de la propietat fins a l'any 1958. Es tracta d'una finca d'uns 2.700 m² amb un immoble de tres plantes d'uns 180 m². L'immoble està ubicat en la partida del Riquer Alt i rep el nom de Villa Vicenta, nom de la mare del poeta. La propietat va passar a l'arquebisbat de València, i més endavant, en 1990, a l'ajuntament d'Alcoi. En 2008, es va aprovar la seua rehabilitació amb un pressupost de 464.000 euros (GADEA & MOLTÓ, 2003) i en el 2010 s'ha inaugurat.

Fig. 24: imatge de les excavacions

Fig. 25: massís travertínic del paratge

Fig. 26: detall dels nivells estudiats

Parada 7: Molí Samper

Els objectius de la parada són descriure les grans estructures geològiques del relleu representat per la Font Roja al sud i la serra Mario-

la que queda darrere, i conèixer l'aprofitament dels recursos hídrics.

La parada es troba en les següents coordenades: 38°41'17.49" N – 0°30'26.33" O.

Fig. 27: vista panoràmica de l'antiforme de la Font Roja

La Font Roja és un antiforme asimètric amb direcció NE-SO (nord-est al sud-oest). Aquests materials de litologia calcària es trobaren submergits durant el cretaci, i començaren a elevar-se durant el miocè, fins que es configurà l'actual zona emergida. El plegament d'aquest serra es va produir a causa de la força de la

placa tectònica d'Àfrica que espentà a la placa Ibèrica. Posteriorment, es van formar algunes falles on arriben a aflorar materials del triàsic (*mas del Teularet*).

Al vessant del Castellar trobem margues de color salmó i conglomerats, i margues blanques de l'oligocè (Fig. 28).

Fig. 28: materials de l'oligocè

L'edifici més proper a esta parada és l'antic molí fariner de Samper o Manquet que va estar en funcionament fins després de la Guerra Civil. Aquest molí es menejava per energia hidràulica, i en ell destaca la torre d'acumulació octogonal que encara es conserva en bon estat. La torre mesura 64 pams i està buida al seu interior. A la part inferior, s'hi troba un pas d'aigua molt estret que reté l'aigua i dona pressió al xorro que mou la turbina (Fig. 29).

La serra de Mariola també es va originar en la fase de orogènesi alpina. L'emersió dels materials s'inicià durant el cretaci superior. La col·lisió de les dues plaques va provocar la seua deformació formant un gran antiforme en forma de xampinyó amb direcció NE-SO.

Fig. 29: molí Samper

L'aigua és un recurs escàs en aquest entorn. Els recursos hídrics eren aprofitats per a l'abastiment de la població i de bestiar, per a regar camp, per a moure els artefactes fabrils i elaborar els productes. Per aquesta raó, l'aprofitament del recurs es va fer necessari regular. Les ordenances més antigues que a la data es coneixen són del segle XVIII. En aquesta data li cridà l'atenció a CAVANILLES la distribució de l'aigua: "*Allí se ven molinos á lo largo de la cuesta, cuyos edificios blanquean sobre espesos verdores: descúbrense cristalinias aguas que en cascadas caen para dar movimiento á las máquinas, y luego fecundar los campos; y sus arroyos se ven correr hasta las lomas que los ocultan [...]*" (CAVANILLES, 1797). Esta normativa s'amplià amb nous capítols el 20 de septiembre de 1845. En 1936,

l'Ajuntament va confiscar la font de Barxell i va continuar seguint les directrius de les esmentades ordenances. El dret d'ús d'aquestes aigües s'estenia per les partides: de Barxell, el Salt, Riquer Alt, Riquer Baix, Sant Benet, Buidaoli i Algezares, fins al Molí de Cocó. Cal destacar dins de les ordenances que no estava permès "*ensuciar ni enturbiar las aguas con residuos de ninguna clase por consecuencia de las industrias que en los edificios tengan instaladas; y si por el uso constante que en tales industrias se vengán utilizando, las aguas estas sufrieran enturbamiento, vendrán obligados a clasificarlas por medios adecuados, a fin de que no sufran prejuicios los regantes de aguas abajo de tales edificios*".

BIBLIOGRAFIA

BELLOD CALABUIG, F. J.; BELDA ANTOLÍ, A. (2006): *Plantas medicinales de la Sierra de Mariola*. Universidad de Alicante, Alicante, 294 pp.

FUMARAL GARCÍA, M. P. (1994): *El yacimiento musteriense de El Salt (Alcoi, País Valenciano). Rasgos geomorfológicos y climaestratigrafía de sus registros*. Revista Saguntum, 27: 39-55.

GADEA, I. & MOLTÓ, E. (2003): *La casa de Gil-Albert en Alcoi lleva 18 años pendiente de reforma*. El País Digital. Alcoi, Alicante - 14/03/2008. Consulta 13/08/2010

LLORENS, J. (1991): *Los brutinel*. Revista de Fiestas de Alcoi: 117-119.

MARCH, R.; DORTA, R.; SISTIAGA, A.; GALVÁN, B. & HERNÁNDEZ, C.M. (2008): *Tras el fuego de los neandertales. Química Orgánica aplicada a las estructuras de combustión del yacimiento musteriense de El Salt (Alcoi, Alicante)*. VII Congreso Ibérico de Arqueometría. Madrid.

MARTÍN CANTARINO, C. (2005): *El mas com a element organitzador del paisatge de la serra de Mariola*. I jornades del Parc Natural de la serra Mariola. Patrimoni cultural, arquitectura rural: 107-127

MOLINA HERNÁNDEZ, F. J. (2004): *La ocupación del territorio desde el Paleolítico medio hasta la edad del bronce en el área oriental de las comarcas de l'Alcoià y el Comtat (Alicante)*. Archivo de prehistoria levantina. Vol. XXV: 91-125

OLCINA, G. (1988): *Origen y desarrollo de la cuenca industrial del río Barchell*, Ayudas a la investigación 1984-85, Vol I, Alicante, Instituto de Estudios Juan Gil-Albert.

SEBASTIÁ ALCARAZ, R. (2000): *Aproximación al entorno industrial en la Comunidad Valencia*, Modelos, contenidos y experiencias en la formación del profesorado de Ciencias Sociales, Ed. Universidad de Huelva, pp. 215-234.

SEBASTIÁ ALCARAZ, R.; BLANES NADAL, G. (2002): *Paisaje y Patrimonio Histórico Industrial a través de los itinerarios didácticos*, VI Seminario Internacional de Forum UNESCO, Vol III, Ed. UPV, Valencia, pp. 95-106.

SEBASTIÁ ALCARAZ, R.; BLANES NADAL, G. (2001): *Aproximación al entorno desde los museos industriales en la provincia de Alicante*, Scripta in Memoriam, Ed. Universidad de Alicante, Alicante, pp. 425-436.

VARELA BOTELLA, S. (2005): *La arquitectura y el paisaje en el Salt*. I jornades del Parc Natural de la serra Mariola. Patrimoni cultural, arquitectura rural: 97-106

VICEDO MARTÍNEZ, M. & RAMÍREZ GOSÁLVEZ, J. (2004): *Guía de los pozos de nieve de la provincia de Alicante*. Ed. Diputación de Alicante.

VICEDO SANFELIPE, R. (1925): *Guía de Alcoi*. Impremta "El Serpis".